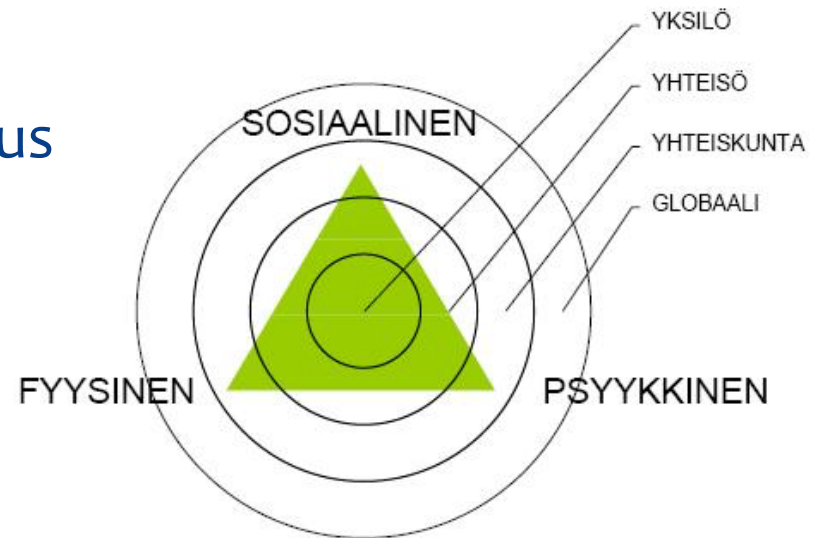

TE5
TERVEYS

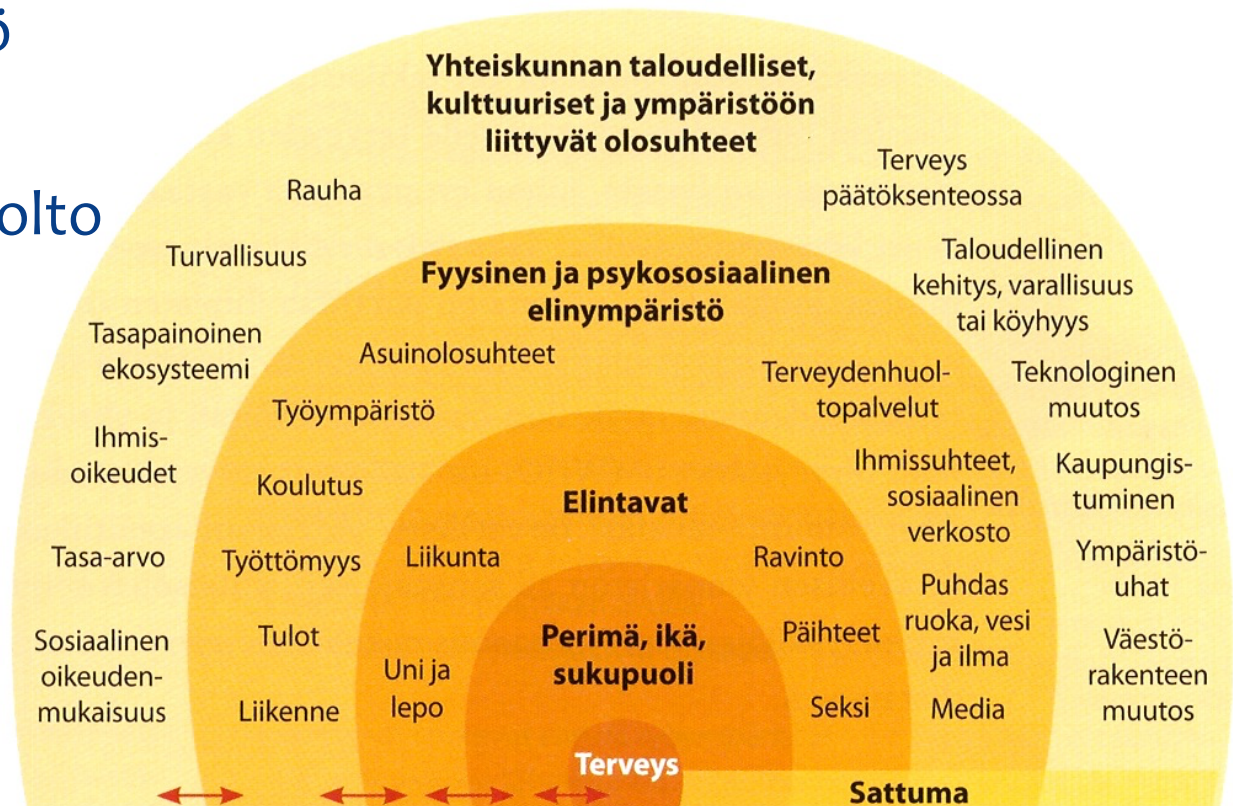
Määrittely

- * WHO:n määritelmä: Terveys on täydellinen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila eikä vain sairauden puuttuminen
- * ”Rikkinäinen saavi”
- * Peter Hjort
- * Objektiivisuus vs. subjektiivisuus
- * Terveysten ulottuvuudet

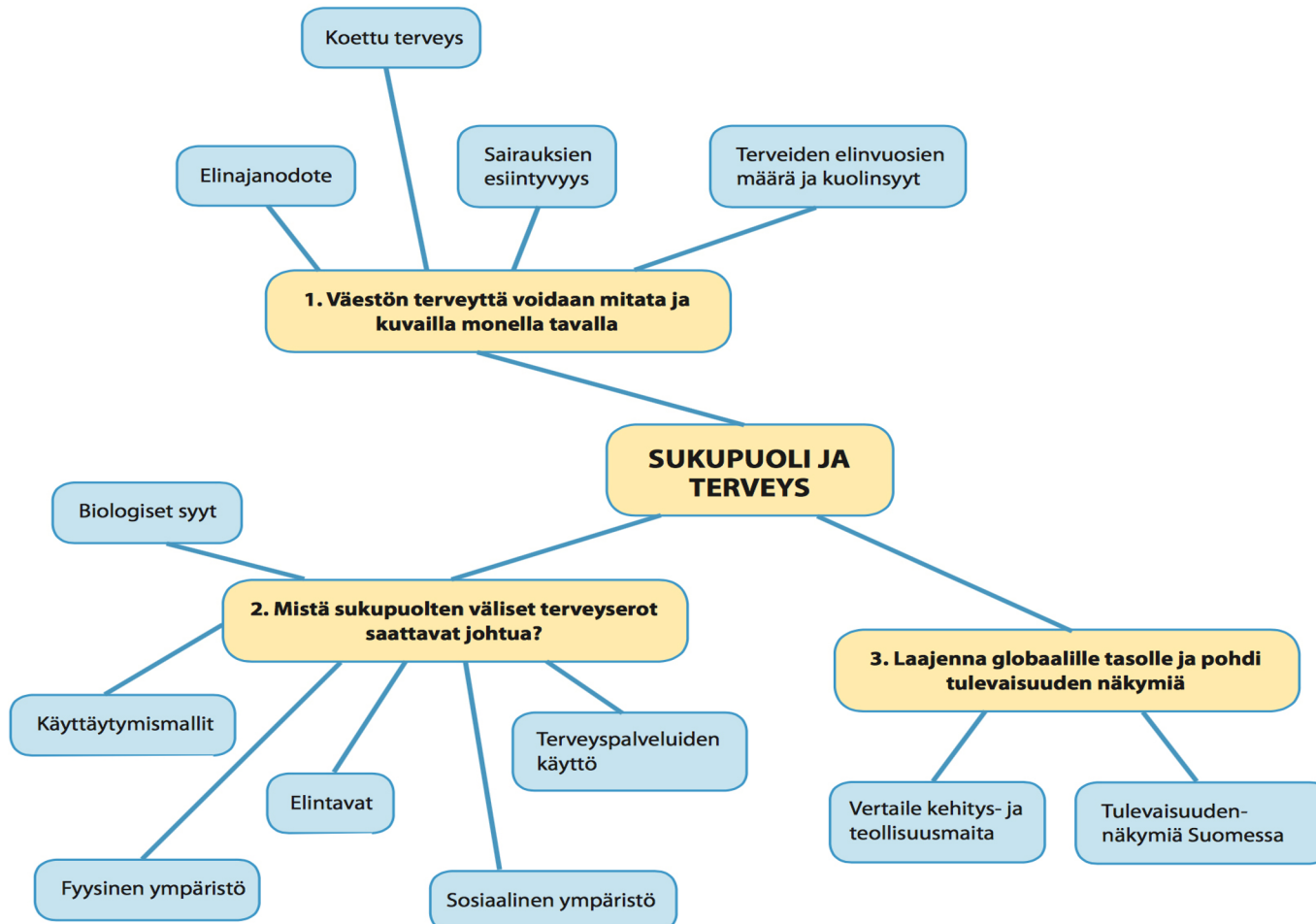

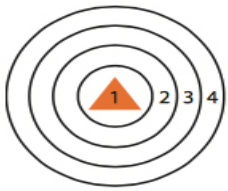
Terveyden rakennusaineet

- * Perimä (sosiaalinen ja geneettinen)
- * Elintavat ja omat valinnat
- * Elinympäristö
- * Yhteiskunta
- * Terveydenhuolto
- * Sattuma

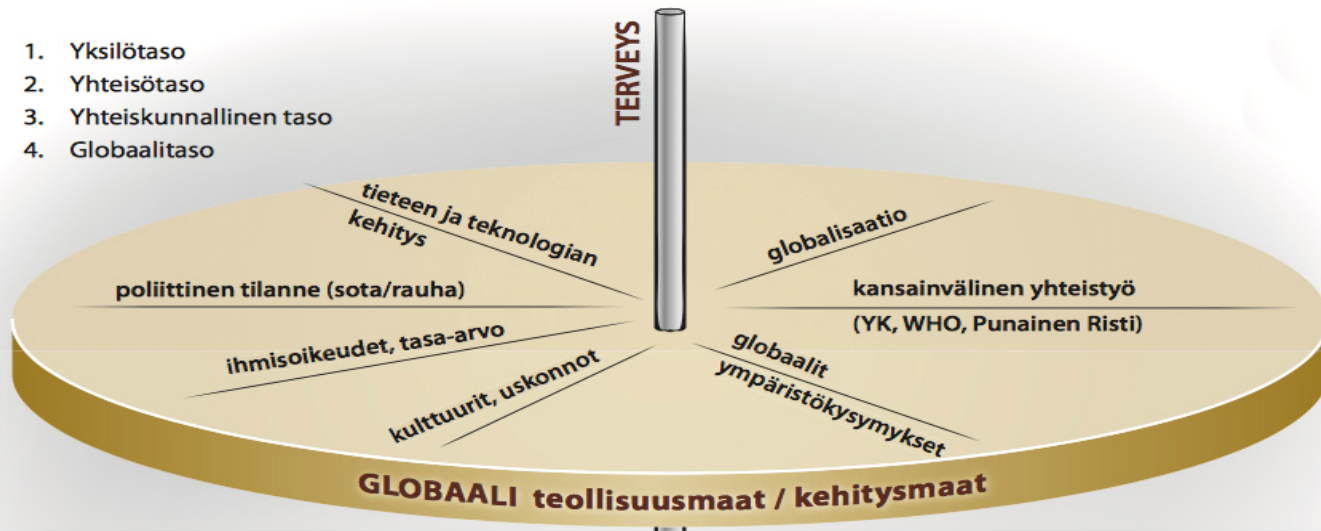
Sukupuoli ja terveys

1. Yksilötaso
2. Yhteisötaso
3. Yhteiskunnallinen taso
4. Globaalitaso

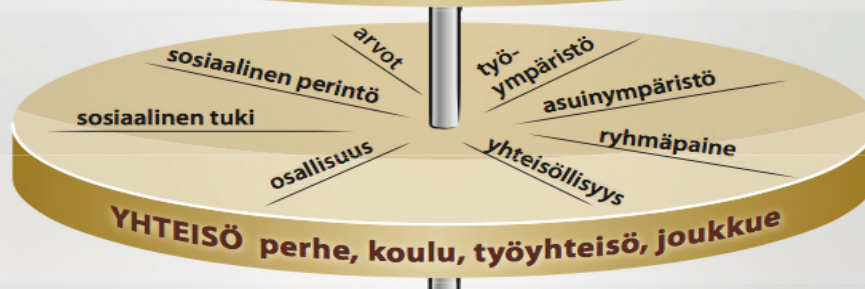
4.

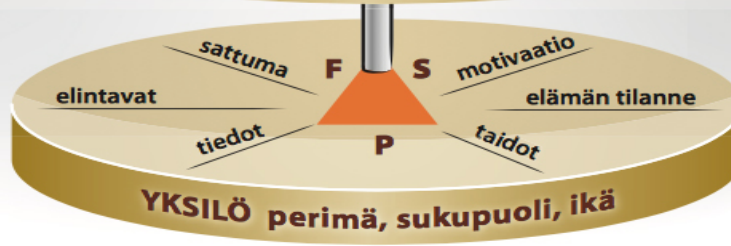
3.

2.

1.

Promootio ja preventio

- * Promootio = terveyden edistäminen
  - * Toimintaa, joka vahvistaa ihmisten voimavaroja ja luo edellytyksiä ja mahdollisuuksia elää terveenä.
  - * Sosiaalisen ja fyysisen ympäristön muuttaminen terveyttä edistäväksi.
- * Preventio = sairauksien ehkäisy
  - * Primaaripreventio (kohdistuu koko väestöön)
  - * Sekundaaripreventio (kohdistuu altistuneisiin / oireileviin)
  - * Tertiaaripreventio (kohdistuu sairastuneisiin)

WHO:n terveyden edistäminen = promootio

- * Yhteiskunta-
taso
  - * Terveyttä tukeva yhteiskuntapolitiikka (esim. lainsäädäntö alkoholi- tai makeisveron osalta)
  - * Terveellisen työ- ja elinympäristön aikaansaaminen (esim. lähiliikuntapaikat, homeettomat koulut)
  - * Terveyspalveluiden suuntaaminen terveyden edistämiseen (luoda mahdollisuus yksilöjen terveysosaamisen kehittämiseen, esim. kuljetukset liikuntapaikkoihin, kotisairaanhoido, kiertävät terveyspalvelupisteet)
- * Yhteisötaso
  - * Yhteisöjen toiminnan tehostaminen (urheiluseurat, kulttuuriharrastukset, asukasyhdistystoiminta, koulut)
- * Yksilötaso
  - * Yksilöiden terveysosaamisen kehittäminen (tietojen ja taitojen kehittäminen mm. terveyskasvatuksen tai -valistuksen keinoin)

Terveyserot Suomessa

- * Terveyden eriarvoisuus Suomessa lisääntynyt
- * Eriarvoisuutta voi tarkastella mm.
  - * Sukupuolen
  - * Iän
  - * Siviilisäädyn
  - * Äidinkielen
  - * Asuinalueen
  - * Etnisen taustan
  - * Sosioekonomisen aseman mukaan (koostuu koulutuksesta, ammatista, tulotasosta ja varallisuudesta, työ- ja asuinympäristöstä)
- * Väestönryhmien välillä suuria eroja mm.
  - * elinajanodotteessa, terveydentilassa ja sairastavuudessa

Terveyserot Suomessa

- * Isoja eroja eri sosiaaliluokkien terveystottumuksissa:
  - * Vähemmän koulutetut tupakoivat enemmän, syövät epäterveellisemmin ja harrastavat vähemmän liikuntaa
  - * Ylipainoisuus suurempaa alemmissa sosiaaliluokissa
  - * Alkoholinkulutus yhtä suurta, mutta sen aiheuttamat terveyshaitat erityisesti vähemmän koulutettujen huolena
  - * Huonot työolot (esim. pätkätyöt) ja pienituloisuus vaikuttavat esim. lääkäripalvelujen käyttöön
  - * ...

Terveyserojen kaventaminen

* Yksilötaso

- * Lapsille yhdenvertaisempi mahdollisuus menestykseen vanhempien tulotasosta riippumatta (esim. ilmainen kouluruokailu)
- * Opetusvelvollisuus kattamaan myös 2. asteen

* Yhteisötaso

- * Liikuntapaikkojen ja asuinlähiöiden rakentaminen ja tukeminen
- * Sairauksia aiheuttavien ympäristön altisteiden poistaminen
- * Vertaistukiryhmien tukeminen

* Yhteiskunnan taso

- * Verohelpotukset (ruoan verotusta pienemmäksi ja esim. alkoholin ja tupakan verotus suuremmaksi, useaa työtä tekevien verotuksen alentaminen)
- * Työllisyyden lisääminen, työnteon turvaaminen ja uudelleen koulutus
- * Halvat terveystulokset
- * Ehkäisevien palveluiden lisääminen (neuvolat, hammashuolto...)
- * Maahanmuuttajien terveyden ja työllistymisen edistäminen

* Media

- * Median ja mainonnan suuntaaminen oikeisiin asioihin

Terveys yhteiskunnallisena ilmiönä

Miten **saavuttaa** kansalaiset?

Miten palvelut ovat **saavutettavissa**?

Mitä vaikutuksia?

Kaupallisuus

Medikalisaatio

Työkyky

Turvallisuus

Hyvinvointi

Tuottavuus

Tyytyväisyys

Toimintakyky

Terveysterrorismi

Median synnyttämät mielikuvat

Kuinka paljon yhteiskunnassa panostetaan terveyttä tukevien

- **ympäristöjen** luomiseen (esimerkiksi asuinolot, liikennejärjestelyt, hygienia, viihtyisyys, saasteetomuus, turvallisuus, rauha, tasa-arvo)
- **palveluiden** kehittämiseen (esimerkiksi terveys-, sosiaali- ja hyvinvointipalvelut, III-sektorin toiminta)
- **tiedon** lisäämiseen ja ihmisiä voimaannuttavaan toimintaan (esimerkiksi valistus, koulutus, yhteisöllisyys, harrastukset)

Miten kansalaiset suhtautuvat eri toimenpiteisiin?

Mitä seurauksia yhteiskunnassa?

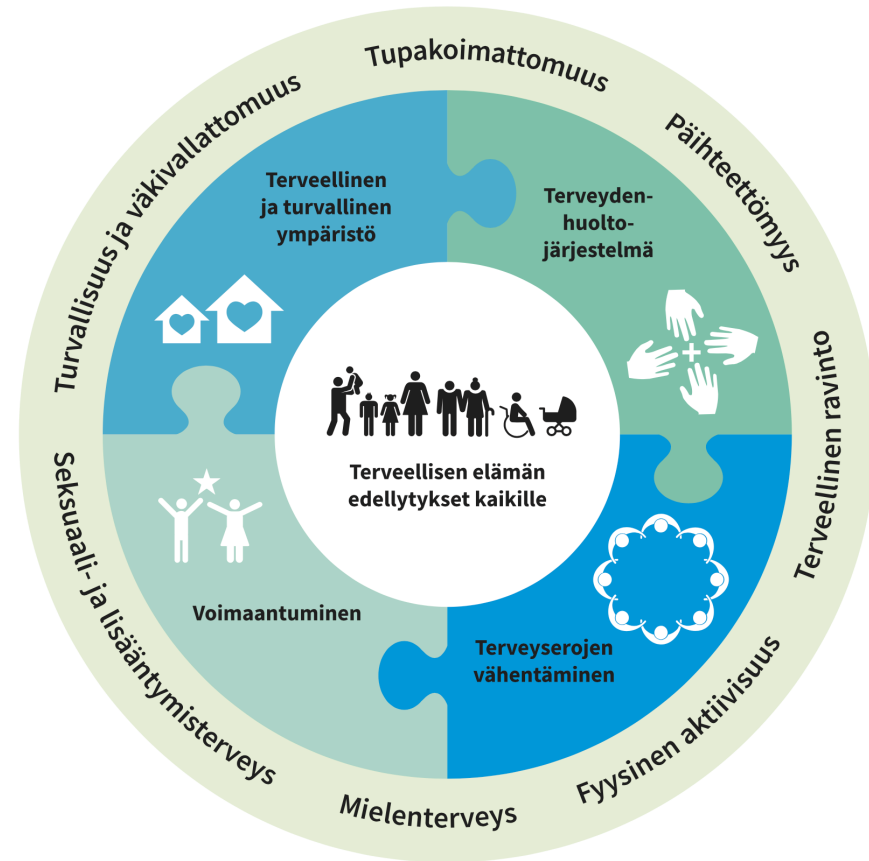
Saavutetaanko päämäärät?
Mitä lieveilmiöitä syntyy?

Terveyspolitiikka

- * Terveys rakentuu jokapäiväisestä elämästä. Siksi terveyden edistäminen ei voi olla vain terveydenhuoltojärjestelmän tehtävä, vaan se kuuluu kaikkeen päätöksentekoon.
- * Lisäksi teollisuusmaissa terveys nähdään arvona, johon kannattaa panostaa. Yhteiskunnan näkökulmasta ”terveys luo hyvinvointia ja hyvinvointi terveyttä”
- * ”Suomen terveyspolitiikan tavoitteena on pidentää ihmisen tervettä ja toimintakykyistä elinaikaa, turvata jokaiselle mahdollisimman hyvä elämänlaatu sekä vähentää väestöryhmien välisiä terveyseroja ja ennenaikaista kuolleisuutta.”
- * Kun hyvinvointi- ja terveyseroja pyritään yhteiskunnassa kaventamaan, on vaikutettava terveyserojen sosiaalisiin taustatekijöihin ja niissä vallitsevaan eriarvoisuuteen.

Health in all policies

- * Terveysvaikutukset tulisi ottaa huomioon kaikessa yhteiskunnan suunnittelussa ja toiminnassa.
- * Keksi konkreettisia esimerkkejä siitä, miten suomalaisten terveystilanteeseen voidaan vaikuttaa esim.
  - * Kaupunkisuunnittelulla
  - * Hinta- ja veropolitiikalla
  - * Lainsäädännöllä
  - * Terveysviestinnällä

Terveysnäkökulma mukaan kaikkeen päätöksentekoon

Kunnilla on laajan itsehallintonsa ja toimivaltansa vuoksi hyvät mahdollisuudet edistää kansalaisten terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia.

terveyttä edistävät **ELINYMPÄRISTÖT**

- liikenne
- kaavoitus
- erityisryhmien tarpeet
- saavutettavuus, virikkeellisyys

terveyden edistämisen **POLITIIKKA**

- kaikkialla toimialueilla
- kunnanvaltuuston tavoitteet ja päätökset
- hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmat mukana päätöksissä

terveyttä edistävä **YHTEIS- TYÖ** ja OSALLISTUMINEN

- koti – päiväkodit – koulut
- avustukset, tarjotaan tiloja yhteisöille
- vaikutusmahdollisuuksia suunnitteluun
- viestintä: tiedotus ja kuntalaisten kuulemiset

KUNTA JA TERVEYDEN EDISTÄMINEN

PALVELUT terveyden edistämiseksi

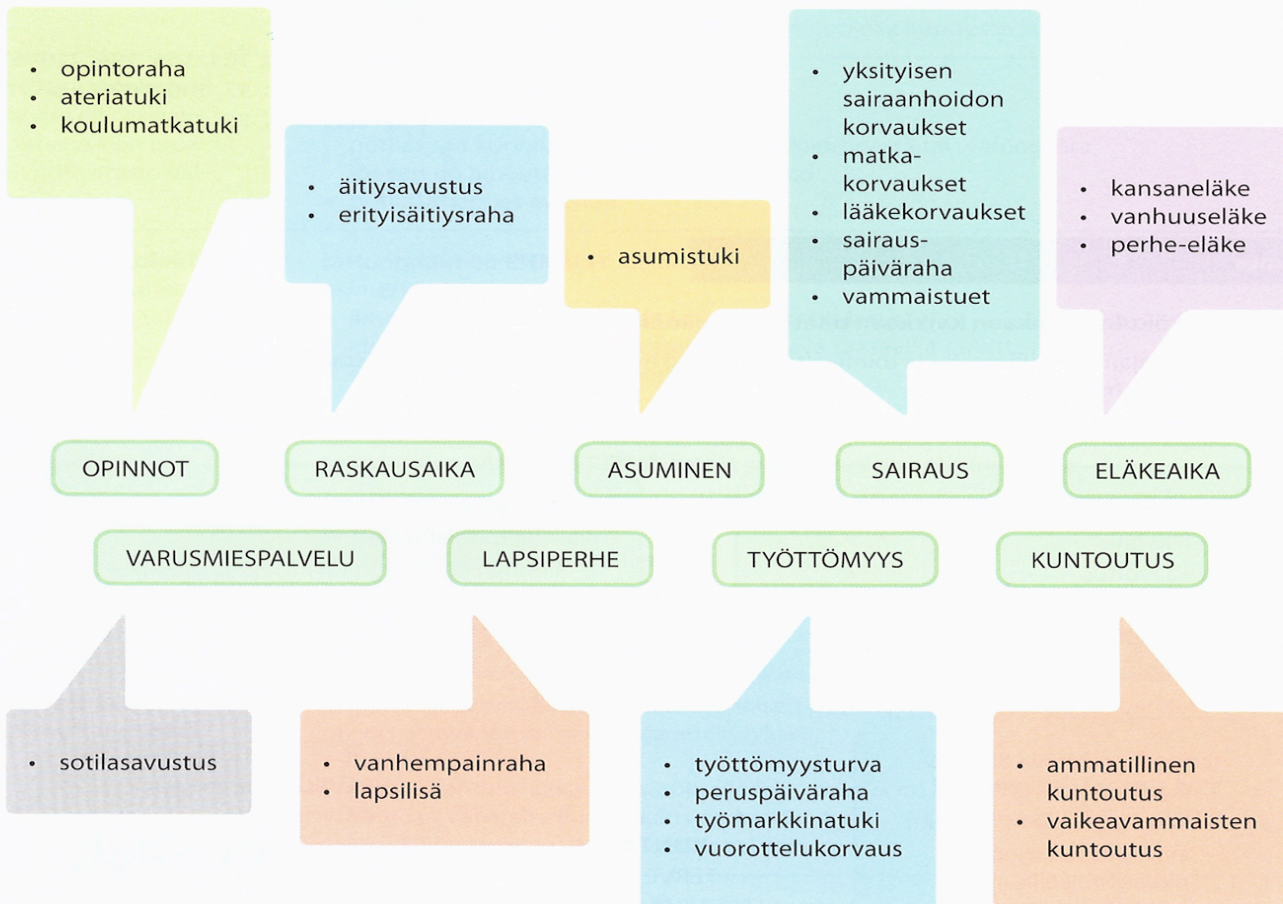
- voimavaroja terveys-erojen kaventamiseen
- yhteistyö: terveys ja sosiaalitoimi, sivistyspalvelut, tekninen toimi

terveyden edistämisen osaaminen – **TIETOTAITO** sekä SEURANTA ja ARVIOINTI

- kuntalaisten terveystiedon ja osaamisen kehittäminen
- koulutus, neuvonta ja ohjaus

Terveyden tukeminen tärkeää kaikissa elämänvaiheissa

Kela eli kansaneläkelaitos maksoi aiemmin vain vanhuuseläkkeitä. Nykyään Kelaä kutsutaan myös sosiaaliturvalaitokseksi, sillä se nimensä mukaisesti turvaa erilaisin etuuksin hyvinvointia ja toimeentuloa. Kelan etuudet tukevat elämänkulkua erilaisissa muutoksissa.

Terveysnäkökulma lainsäädännössä

Monet lait ja asetukset liittyvät kansalaisten terveyden ja turvallisuuden tukemiseen. Ohessa on joitakin esimerkkejä.

LAKI	Terveysnäkökulma
Perustuslaki	<ul style="list-style-type: none"> • kansalaisilla OIKEUS riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – vähentää terveyseroja
Kansanterveyslaki (säädettiin v. 1972)	<ul style="list-style-type: none"> • VALTION tehtävänä on terveydenhuoltojärjestelmän ohjaus ja valvonta sekä tasa-arvon ja laadun turvaaminen • KUNTIEN tehtävänä on järjestää koko maan kattavat terveyspalvelut Kunnan tehtävinä ovat esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – terveysneuvonta – sairaanhoito ja -kuljetus – kuntoutus – hammashuolto – kouluterveyshuolto – seulonta – ensiapu
Sairausvakuutuslaki (organisaationa Kela eli kansaneläkelaitos)	<ul style="list-style-type: none"> • kaikki Suomessa asuvat on vakuutettu sairauden varalta • heillä on oikeus saada KORVAUSTA tietyin ehdoin sairauteen liittyvien kulujen kattamiseen esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – sairauspäivistä – lääkekustannuksista – yksityisen hoidon kustannuksista – hoitoon liittyvistä matkakustannuksista

LAKI	Terveysnäkökulma
<p>Laki potilaan oikeuksista (säädettiin v. 1993)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • YHTEISTYÖ potilaan/asiakkaan ja hoitohenkilöstön välillä esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – potilaan itsemääräämisoikeus – oikeus nähdä potilasasiakirjat – oikeus tietää hoitovaihtoehtoista
<p>Hoitotakuu (säädettiin v. 2005)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • pyrkii turvaamaan kiireettömän HOITOON PÄÄSYN säädettyssä enimmäisajassa esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – yhteys terveydenhuoltoon on saatava samana päivänä – hoidon tarve arvioitava kolmessa päivässä yhteydenotosta – hoito järjestettävä erikoissairaanhoidon puolella kuudessa kuukaudessa
<p>Potilasvahinkolaki (Valvira eli sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto valvoo)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • OIKEUS kannella ja vaatia KORVAUSTA esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – potilas saa korvausta kärsimästään hoitovirheestä tai -vahingosta, jos sen on aiheuttanut tutkimus tai hoito – potilasasiamies avustaa
<p>Tartuntatautilaki (tautien torjuntaa ja seuranta hoitaa THL)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tartuntatautien EHKÄISY kaikilla prevention tasoilla esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – ilmoitettavat tartuntataudit (seuranta ja tiedotus) – ehkäisyyn käytettäviä rokotteita on oltava saatavilla tarvittava määrä – epidemiat ja pandemiat (tiedotus ja ohjaus) – lakiin vedoten sairastunut voidaan eristää

<p>Työterveyslaki</p>	<ul style="list-style-type: none"> • työnantajan JÄRJESTETTÄVÄ työntekijöille terveystalvet • tavoitteena terveys, turvallisuus, työkyvyn ylläpito ja sairauksien ehkäisy esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – ergonomian huomioiminen – työhygienia – työturvallisuus – työkykyä ylläpitävä (eli tyky)-toiminta
<p>Laki raskauden keskeyttämisestä</p>	<ul style="list-style-type: none"> • SALLII raskauden KESKEYTYKSEN naisen pyynnöstä, kun esitetyt perustelut on vastattava laissa mainittuja edellytyksiä esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – yhden/kahden lääkärin päätöksellä kun raskaus on kestänyt alle 12 viikkoa – haetaan Valviralta kun raskaus on kestänyt yli 12 viikkoa mutta alle 20 viikkoa – sikiöllä on todettu vaikea sairaus tai vamma
<p>Huumausainelaki</p>	<ul style="list-style-type: none"> • huumausainelaki pyrkii TORJUMAAN huumausaineisiin liittyviä RIKOKSIA esimerkiksi: <ul style="list-style-type: none"> – poliisi, tulli- ja rajaviranomaiset ehkäisevät toimillaan huumeiden <ul style="list-style-type: none"> – tuontia ja vientiä – valmistusta – hallussapitoa – levittämistä – käyttöä • lisäksi vähennetään käyttöä esim. luovutusvelvoitteella ja kontrolloidaan ja valvotaan luvanvaraisten huumausaineiden erityistapauksia (lääkitys ja tutkimus)

Terveyserot maailmalla

- * Terveyden ylläpitäminen vaatii vaurautta
  - * Köyhyys ja sairaudet linkittyvät toisiinsa
- * Suurimmat eriarvoisuuden tekijät
  - * Elintavat
  - * Elinolot
  - * Maantieteellinen sijainti
  - * Sivistys ja ihmisoikeudet
  - * Maan taloudellinen tilanne
  - * Maan poliittinen tilanne ja olosuhteiden vakaus

Taloudellinen tilanne

- maan vauraus
- väestön tulotaso ja varallisuus

Sivistys ja ihmisoikeudet

- koulutusmahdollisuudet
- lukutaito
- naisten asema

Olosuhteet

- lapsuuden kasvuolosuhteet
- asuin- ja elinolosuhteet, työolosuhteet
- terveydenhuolto- ja sosiaalijärjestelmien toimivuus
- aliravitsemus tai yksipuolinen ravinto
- epäpuhdas vesi ja ruoka
- asumistiheys, hygienia- taso

Maantieteellinen sijainti

- luonnonvarat
- maanjäristykset, lämpöaallot ja tulvat

Maan poliittinen tilanne ja olosuhteiden vakaus

- sodat ja konfliktit

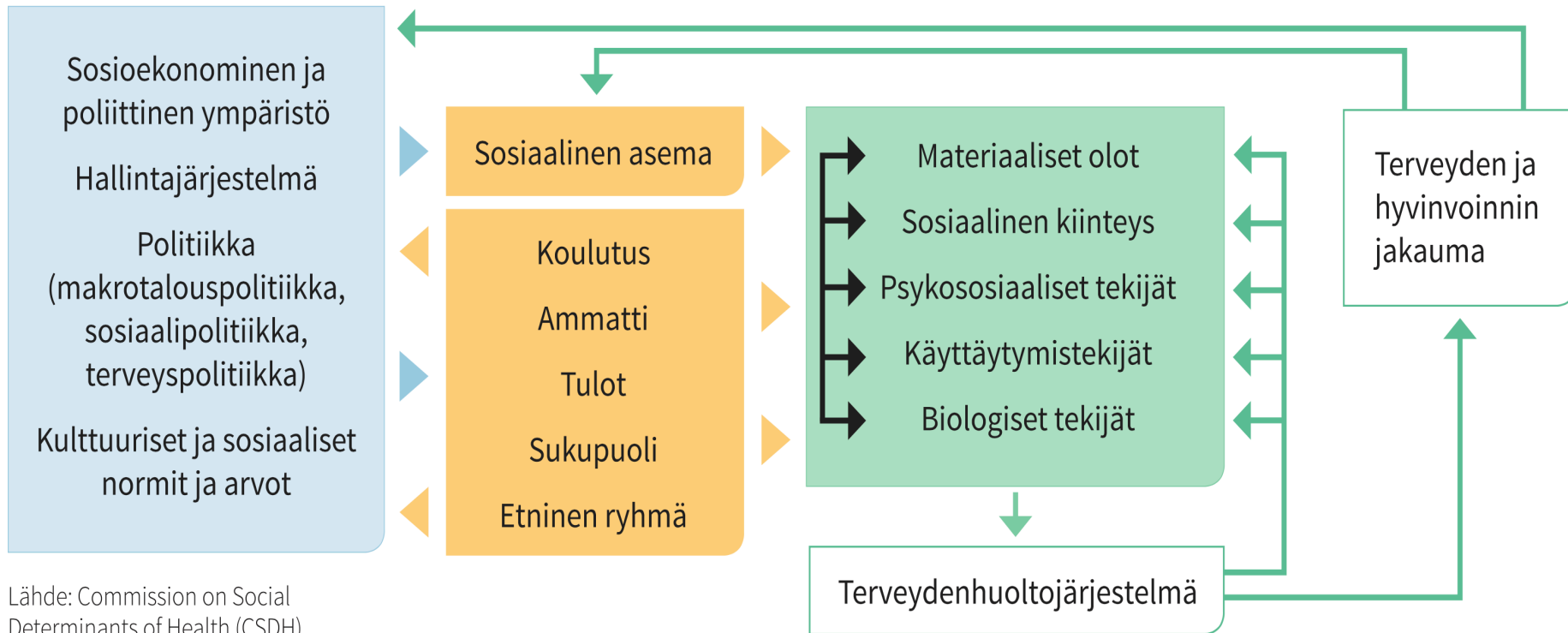
Elintavat

- tupakointi, alkoholin kulutus ja seksuaalikäyttäytyminen (aids), liiallinen energian saanti

WHO:n terveyslinjaus HEALTH 2020

1. On parannettava arkisia elinoloja kaikissa elämänvaiheissa
  - * Tasa-arvoiset lähtökohdat lapsille
  - * Terveelliset asuinympäristöt
  - * Kunnolliset työolot / työehdot
  - * Kattava sosiaaliturva
  - * Universaali terveydenhuolto
2. On puututtava vallan, rahan ja resurssien epätasaiseen jakautumiseen
  - * Reilu talouspolitiikka
  - * Markkinoiden vastuullisuus
  - * Sukupuolten tasa-arvo
  - * Kansalaisten äänen kuuleminen
3. On mitattava ja ymmärrettävä ongelma ja arvioitava toiminnan vaikutukset
  - * Terveyserojen ja sosiaalisten määrittäjien seuranta
  - * Lisää tietoa sosiaalisten determinanttien vaikutuksista ja terveyseroihin vaikuttavista toimista
  - * Terveiden eriarvoisuus pakolliseksi lääketieteelliseen ja muuhun terveydenhuollon ammatilliseen koulutukseen, tietoa myös muille toimijoille ja väestölle
  - * Kehitettävä terveyserot huomioonottavaa terveysvaikutusten arviointia

WHO:n terveyden osatekijät

Lähde: Commission on Social Determinants of Health (CSDH), WHO 2008

Terveyden ja terveyserojen sosiaaliset determinantit

Miksi maan vauraus ja ihmisten tyytyväisyys eivät aina korreloi?

- * Elämänlaadulla tarkoitetaan ihmisen kokemaa fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä elinympäristöön kohdistuvaa tyytyväisyyttä.
- * Se on monimuotoinen käsite, sillä saadut tulokset vaihtelevat ihmisten tarpeiden ja odotusten mukaan. Esimerkiksi ikä, kulttuuritausta ja elämäntilanne vaikuttavat näkemyksiin.
- * Esimerkki erästä elämänlaatumittarista (WHOQOL) (quality of life)
  - * Fyysinen terveys: energisyys, kipujen määrä, unen laatu
  - * Psyykinen terveys: kehonkuva, itsetunto, myönteiset/kielteiset tunteet
  - * Sosiaalinen terveys: ystävyysuhteet, parisuhde, seksuaalinen aktiivisuus, sosiaalinen tuki
  - * Toimintakyky: liikuntakyky, työkyky, riippumattomuus päihteistä
  - * Ympäristöolot: vapaus ja fyysinen turvallisuus, asuinolot, sosiaali- ja terveydenhuollon saavutettavuus ja laatu, opiskelu- ja liikuntamahdollisuudet, melu, saasteet ym. ympäristön suorat terveysvaikutukset
  - * Arvot: maailmankuva, asenteet, uskonto/hengellisyys, henkilökohtaiset uskomukset

Mitkä tilastoluvut antavat viitteitä väestön terveydestä?

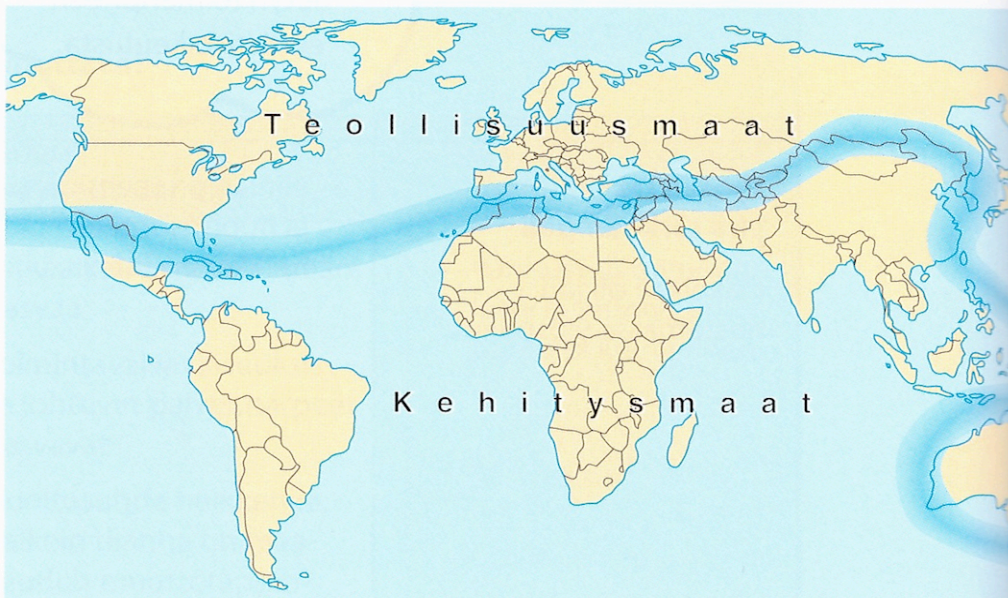
- * Elinajanodote
  - * Kuvastaa syntyvien keskimääräistä odotettavissa olevaa elinikää, mikäli kuolleisuus pysyy ennallaan
  - * Vähiten kehittyneissä maissa vielä alle 45 vuotta, teollisuusmaissa 70-85 vuotta
- * Kuolleisuus, imeväiskuolleisuus, kuolinsyytilastot
  - * Kertovat maan kehitystasosta ja terveydentilasta
  - * Ei kuvasta sairastavuutta ja hoidontarvetta vähemmän vaarallisissa kroonisissa sairauksissa
- * Työkyvyttömyyseläkkeiden yleisyys
  - * Myöntämiskäytännöt vaihtelevat eri maissa
- * Sairauksien vuoksi myönnetyt etuisuudet
  - * Erytyiskorvattavien lääkkeiden määrä
  - * Niiden päivien lukumäärä, jolloin potilas on saanut sairauspäivärahaa
  - * Jos myöntämisperiaatteissa ei tapahdu muutoksia, voi kuvastaa hyvin jonkin taudin määrää (esim. diabetes)
- * Terveys- ja sosiaalipalveluiden käyntimäärät, diagnoosikohtaiset sairaalapäivät
  - * Kertoo joidenkin tautien ilmaantuvuudesta, mutta siihen vaikuttaa myös se, kuinka paljon palveluja on käytettävissä

Oheiset diagrammit kuvaavat yleisimpiä kuolinsyitä

- teollisuusmaissa (esimerkiksi Pohjois-Amerikan ja Euroopan maat)
- kehitysmaissa (esimerkiksi monet Aasian, Keski- ja Etelä-Amerikan maat)
- vähiten kehittyneissä kehitysmaissa (esimerkiksi Saharan eteläpuoleinen Afrikka)

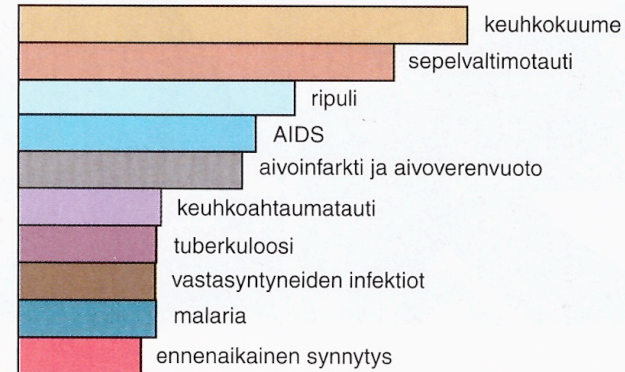
- Vertaile kuolinsyitä maapallon eri alueilla?
- Pohdi, mistä erot johtuvat.
- Vertaile tärkeimpiä terveyden edistämisen keinoja teollisuusmaissa ja vähiten kehittyneissä kehitysmaissa.

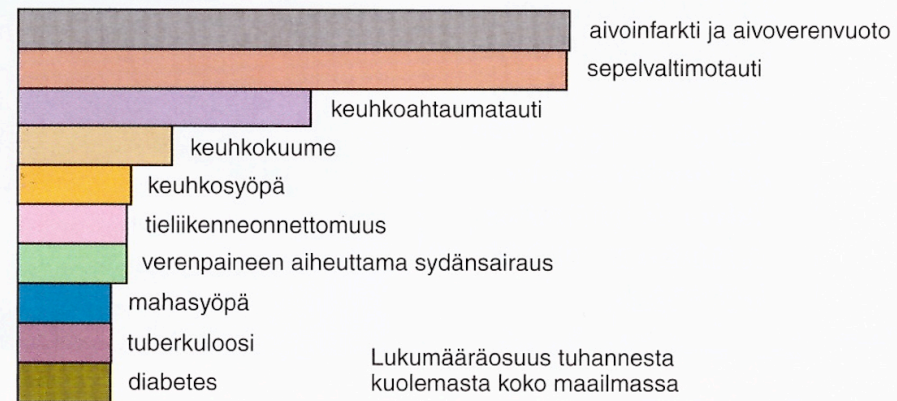
A. Teollisuusmaat

B. Vähiten kehittyneet kehitysmaat

C. Kehitysmaat

Lukumääräosuus tuhannesta kuolemasta koko maailmassa

0 10 20 30 40 50

Harjoitus

- * Miten lomamatkailu vaikuttaa ihmisten terveyteen?
- * Vertaile terveydenhuollon kokemia haasteita Suomessa 1900-luvun alusta tähän päivään.